KUNSKAP, BILDNING OCH INSIKT

FLER PERSPEKTIV

NBV 2019

RUM FÖR MÖTEN

En stark social infrastruktur är en avgörande pusselbit för att lösa många samhällsutmaningar. Var finns de rum där människor kan mötas och samlas idag? Vilka öppna fria platser bör föreningslivet och studieförbunden skapa och investera i?

UR MIGRANTENS PERSPEKTIV

Migrant World Values Survey mäter värderingar bland migranter i Sverige. Hur är det att leva och bo här som nyanländ? Vad betyder det för nykterhetsrörelsen att vi har en stor grupp migranter med en nykter livsstil?

ALKOHOLPOLITIK – VAD FUNGERAR?

WHO talar om vikten av åtgärder som förbättrar folkhälsan och livskvaliteten för många. Hur kan nykterhetsrörelsen vara en röst för ett större inflytande åt medborgare i alkoholpolitiska frågor? Vad hindrar ett sådant inflytande?

I ETT NYTT SAMMANHANG

NBV har uppdraget att förse våra medlemsorganisationers ledningar med aktuellt forskningsmaterial inom områdena civilsamhälle, värderingsförskjutningar samt alkohol- och narkotikafrågor. Vi publicerar normalt en sammanställning ungefär vart tredje år. I två till tre konferenser per år träffas medlemsförbundens ledningar för strategiska diskussioner kring materialet och dess tema.

Tillsammans med medlemsorganisationerna arbetar vi fortfarande med att läsa, diskutera och utveckla arbetet utifrån den sammanställning som gjordes 2017. Vi ville beskriva betydelsen av en folkbildningskedja när vi döpte den till *Kunskap, bildning och insikt*. Vi valde att beskriva hur demokrati fungerar, hur medborgarnas makt och inflytande fördelas och vem det är som egentligen bestämmer utifrån NBV:s tre bevakningsområden.

De frågor vi diskuterat de senaste två åren har väckt nya tankar. Det verkar som om flera delar som vi skrivit om har kommit i ett nytt sammanhang. Därför väljer vi att publicera ett tilläggsmaterial till häftet från 2017 – för att ytterligare stimulera debatten på huvudmannakonferenser och i andra forum där strategiska frågor diskuteras.

Det är framför allt två studier vi vill lyfta. Dels har amerikanen Eric Klinenberg varit på besök i Sverige och beskrivit utifrån sina studier hur civilsamhället, och samhället i stort, i USA fungerar i kris och hur viktigt det då är med fungerande samlingsplatser. Dels involverades NBV i en specialstudie av Wold Values Survey med fokus på migranter i Sverige. Kunskap från båda dessa studier sätter våra tidigare resonemang i ett nytt sammanhang.

Utöver detta har vi ofta fått frågor om det finns någon sammanställning av den forskning som ligger till grund för nykterhetsrörelsens alkoholpolitiska ställningstaganden? Det gör det förstås eftersom nykterhetsrörelsen baserar allt sitt alkoholpolitiska arbete på forskningsresultat. Men här gör vi ett försök att från framför allt WHO:s överstatliga perspektiv sammanställa de forskningsrön som utgör grunden för deras rekommendationer till en restriktiv, fungerande alkoholpolitik. Den politik som förs eller som borde föras i WHO:s olika medlemsländer. Varje moment i sig är inte nytt men helheten gör att forskningen runt alkoholpolitiken kan ses i ett större sammanhang.

Nykterhetsrörelsens samlingslokaler

Den tidiga nykterhetsrörelsen i Sverige var husvill. Det fanns ingenstans att mötas. I boken *När vi satte tak över demokratin* av Bertil Lindberg hänvisar han till folklivsforskaren Mats Rehnberg som skrev ”Före ordenshusen fanns endast järnvägsstationernas väntsalar”. Därför ägnade pionjärerna sig åt att samla in pengar och gåvor i form av stockar, trä och annat för att kunna uppföra de första ordenshusen. Det allra första stod klart i Arboga den 4 december 1881 byggt av IOGT-logen nr 2 Filadelfia. Huset kom att bli förebild för mer än tusen lokaler byggda eller förvärvade av nykterhetsrörelsen runt om i landet.

Samlingslokalerna var, och är fortfarande, en mötesplats för att föreningar ska få utöva sitt engagemang fritt och utan styrning av andra ägare. Arbetarrörelsen byggde på motsvarande sätt sina Folkets Hus liksom landsbygdsorganisationerna byggde sina bygdegårdar. Sverige är unikt i detta hänseende med en stor tillgång av mötesplatser – ägda och förvaltade av och ägnade åt folkrörelsernas föreningar och organisationer.

Det är den bakgrunden man bör ha med sig när man läser kapitlet *Rum för möten* där vi utgår från Eric Klinenbergs forskning från Chicago under en katastrofal hetta. Där hade lokala mötesplatser en avgörande betydelse för de människor som berördes. Det kan jämföras med skogbränderna 2018 i till exempel Hälsingland och Jämtland där de svenska folkrörelsernas samlingslokaler just blev naturliga mötesplatser för människor som ville bidra eller hjälpa till.

Nykterhetsrörelsens egen historia samt Eric Klinenbergs forskning kring betydelsen av mötesplatser och samhällets nya utmaningar menar vi borde belysa hur våra egna samlingslokaler kan vara viktiga utgångspunkter i samhället i framtiden.

Behovet av mötesplatser i kris, men också i det vardagliga föreningsarbetet, leder oss till ett sammanhang där vår samhällsroll kan belysas. Vad behöver nykterhetsrörelsen göra nu för att kunna spela den rollen i framtiden? Och kan vi utveckla samlingslokalerna till att spela en ny roll när samhället förändras? Ska de ses i ett nytt sammanhang?

Migranternas röst i Sverige

I samband med bilismens genombrott i Sverige grundades Motorförarnas Helnykterhetsförbund, MHF, som samlade nya grupper av människor till den organiserade nykterheten. Ungefär samtidigt skapades också försäkringsbolaget Ansvar, som kunde hitta en affärsmodell av intresset runt bilen. MHF blev en ny rörelse som växte i medlemstal och aktiviteter.

Det visade sig att det var bra för samhället att bilismen motiverade många att avstå från alkoholbruk. Det skedde genom att MHF-föreningarnas medlemmar hittade ett intresse kring trafiksäkerhetsfrågor vilket ofta kunde kombineras med att man kunde teckna förmånliga bilförsäkringar och andra försäkringar. De som avstod från att använda alkohol visade sig från ett försäkringstekniskt perspektiv ha en lägre risk än genomsnittsbefolkningen.

Försäkringsbolaget Ansvar kom att bli ett nav för att hitta delar i befolkningen som kunde välja att ta steget och leva nyktert. Därför ägnade försäkringsbolagets ledning mycket tid, kraft och pengar åt att utröna vad som var typiskt i den nyktra livsstilen. Och man sökte efter nya liknande grupper, som skulle kunna bli nya kunder.

När medlemstalen i nykterhetsrörelsen dalade på 1970- och 80-talen påbörjades ett arbete med att hitta grupper i befolkningen som hade en parallell livsstil med de redan organiserade. Man sökte framför allt i delar av befolkningen som hade stort engagemang inom föreningslivet men som inte tagit steget till medlemskap i nykterhetsorganisationerna.

Frågan är nu om vi inte har hittat en parallell livsstil med de organiserade nyktra bland människor som migrerat. De är betydligt nyktrare i sin livsstil än svensken i genomsnitt. De har ändrat mycket i sin livsstil sedan de väl kom till Sverige men behåller sin höga nivå när det gäller nykterheten.

Kapitlet *Ur migrantens perspektiv* bygger på den första renodlade livsstilsstudien kring migranters värderingar och attityder. Kanske är det förväntat att deras livsstil skulle närma sig befolkningens i det land dit de kom? Studien bekräftar detta. I den så kallade kulturkartan kan man se att de ligger mitt emellan sina ursprungsländer och Sverige som mottagarland. På vissa områden har människorna som migrerat förflyttat sina ställningstaganden väldigt långt, och i andra inte lika mycket. Mycket tyder på att migranterna sakta men säkert styrs mot svenska värderingar i sin syn på tillit och demokrati. Nykterheten som livsstil behåller migranter definitivt och det är det som pekar på en ny möjlighet för nykterhetsrörelsen. Det visar också att vi har ett nytt sammanhang att förhålla oss till i det svenska samhället.

Idéer om nya mätningar och fortsatta samtal

Det finns självklart mer att lära sig om migranternas integrering i det svenska samhället i rapporten. Här finns mycken kunskap att hämta som leder till ett nytt bildningsperspektiv och nya insikter. Man kan bara önska att dessa studier får upprepas över tid för att kunna följa utvecklingen. Inte minst då debatten kring flyktingar och migranter förs i alltför stor utsträckning utifrån fördomar. Kunskap, bildning och insikt gäller fortfarande, men vi har fått ännu ett nytt perspektiv som tillförs debatten.

Kapitlet *Ur migrantens perspektiv* kan läsas med utgångspunkt från likheterna i livsstilar. Men för att undersöka om det finns parallella livsstilar till de medlemmar som valt att organisera sig i nykterhetsrörelsen behöver vi egentligen mäta medlemmarnas livsstilar igen. Det var just försäkringsbolaget Ansvar som på 1970-talet gjorde den senaste mätningen av nykterhetsrörelsens och frikyrkorörelsens medlemmars värderingar. Mycket har hänt sedan dess och en ny mätning vore väl en bra grund för att se nykterhetsrörelsen i ett nytt sammanhang?

Kan det ligga i intresset för stiftelsen Ansvar för framtiden att ta initiativ till en sådan mätning? Är medlemsorganisationerna villiga att ge NBV, som ett paraply för koordinerande intressen och uppdrag, uppgiften att se över möjligheten till djupare livsstilsstudier bland medlemmarna?

Frågorna från tidigare material och förda diskussioner kvarstår men nytt har tillkommit som belyser våra frågor i ett nytt sammanhang. Låt oss göra en djupdykning i dessa.

Åke Marcusson, förbundsrektor NBV

RUM FÖR MÖTEN

Varje plats har sin utmaning. En plats utmaning kan vara kopplad till var den är belägen, till exempel stad eller landsbygd, men även till andra faktorer. Olika platser kan exempelvis erbjuda olika förutsättningar för hur kontakter och relationer mellan människor tar form. Denna dimension av platsens och rummets betydelse - den sociala infrastrukturen - är det som står i fokus i den här artikeln.

"Var vi bor någonstans påverkar våra liv i hög grad. Det påverkar vad vi jobbar med och vilken service vi har tillgång till. Det påverkar hur vi mår, sannolikheten för hur friska eller sjuka vi är och så vidare. I större städer är segregationen genom höga boendekostnader och sned inkomstfördelning ett problem, på landsbygden handlar det ofta om en kamp för att få behålla skola, polis, räddningstjänst och sjukvård. Varje plats har sin utmaning."

Charlotta Mellander, professor vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping[1]

Social infrastruktur

Den amerikanske sociologen Eric Klinenberg menar att en social infrastruktur utgörs av platser och organisationer som skapar förutsättningar för mellanmänsklig kontakt och interaktion (2018). En stark social infrastruktur innebär miljöer och förhållanden som främjar kontakt, samarbete och ömsesidigt stöd mellan människor. Klinenbergs intresse för betydelsen av en plats fysiska förhållanden för mellanmänsklig kontakt uppstod i spåren av en värmebölja som 1995 drabbade Chicago. Han kunde se att vissa områden drabbades hårdare än andra, vilket var en situation som inte gick att förklara enbart utifrån faktorer som segregation och ojämlikhet. Trots liknande demografisk profil, skilde sig olika områden vad gäller exempelvis dödlighet i spåren av värmeböljan. Det gick även att se att områden som man kunde förvänta sig skulle drabbats hårdare utifrån faktorer såsom segregation och ojämlikhet, klarade sig bättre än andra, mer välbeställda områden. I sin forskning koncentrerade sig dock Klinenberg på att studera demografiskt jämförbara områden. När statistiska uppgifter på befolkningsnivå inte kunde förklara skillnaderna mellan hur människor i de olika områdena drabbades av värmeböljan gav han sig ut och intervjuade invånare.

Klinenbergs slutsatser utifrån intervjuerna skiljde sig från den bild som förmedlades av det officiella Chicago. Officiella representanter kritiserade invånarna i de mest drabbade områdena för att inte ta hand om sig själva och varandra under krisen. Skulden för de allvarliga konsekvenserna lades på individen, såväl de som avlidit som deras grannar. Klinenberg menar tvärtom att invånarna i båda typerna av områden brydde sig om sina medmänniskor och sitt bostadsområde. Han drar slutsatsen att det snarare handlar om att i de hårt drabbade områdena hindrade en svag social infrastruktur kontakt och ömsesidigt stöd mellan människorna. I områden med en stark social infrastruktur understöddes tvärtom den betydelsefulla mellanmänskliga interaktionen.

Klinenberg fortsatte att studera fenomenet social infrastruktur även i tider utan kris och menar att denna form av infrastruktur spelar en ”kritisk men underskattad roll i moderna samhällen” (sidan 14). Även i tider utan kris visade det sig att människor i de områden som klarade värmeböljan bättre har friskare invånare med längre livslängd och att dessa områden även uppfattas som säkrare av invånarna. Klinenberg hänvisar även till epidemiologer som på senare tid pekat på samband mellan sociala kontakter, hälsa och livslängd.

Den sociala infrastrukturen, menar Klinenberg, kan ses som samhällets sociala byggstenar och kan möjliggöras genom en rad olika sammanhang. I centrum för denna form av infrastruktur står platser som kan erbjuda ett fysiskt rum där människor kan mötas och samlas. Det är alltså platsers egenskaper som avgör om de är en del av

[1] *#FOFO nr 2 höst 2018, 5*

den sociala infrastrukturen. I det nordamerikanska sammanhanget beskrivs bibliotek, skolor, lekplatser, parker, idrottsplatser och simbassänger som självklara delar av den sociala infrastrukturen. Beroende på hur platsen används, det vill säga om det är ett fysiskt rum där kontakt och relationer mellan människor kan ta form, kan även lokala föreningar, inklusive kyrkor, utgöra en del av den sociala infrastrukturen. Men en förening är inte per automatik en del av den sociala infrastrukturen. När det gäller kommersiella aktörer kan även sådana ses som en del av denna form av infrastruktur i de fall människor är välkomna att samlas där utan krav på konsumtion.

Avgörande för om platsen eller rummet kan ses som en del av den sociala infrastrukturen är just möjligheten för människor att samlas och mötas, det vill säga någonting utöver att enbart vistas på samma plats vid samma tidpunkt. Klinenberg ställer den sociala infrastrukturen i relation till det som vi vanligen ser som en del av den hårda infrastrukturen, såsom exempelvis flygplatser och vägsystem. Den hårda infrastrukturen ses oftast inte som en del av den sociala infrastrukturen eftersom exempelvis en flygplats syftar till att åstadkomma en så effektiv cirkulation av människor som möjligt, istället för att få människor att mötas och samlas. Men det finns undantag. Det går att bygga hård infrastruktur som även kan tjäna som social infrastruktur. I det amerikanska sammanhanget är skyddsvallar mot vatten som utformas som promenadstråk ett exempel på detta. Precis som i fallet med den hårda infrastrukturen, tas den sociala infrastrukturen ofta för given och blir synlig först när den inte längre fungerar. Och när den hårda infrastrukturen inte fungerar, exempelvis i kristider, är det den mjukare, sociala infrastrukturen som blir avgörande för hur människor klarar sig.

När det gäller relationer och nätverk mellan människor talas det ofta om socialt kapital. Men medan socialt kapital indikerar nivåer av relationer och nätverk människor emellan, handlar den sociala infrastrukturen om de fysiska förutsättningar som avgör huruvida socialt kapital utvecklas. Ofta har föreningar stått i fokus för diskussioner om hur socialt kapital utvecklas, men Klinenberg pekar istället på vikten av att se de materiella eller fysiska förhållanden som kan möjliggöra att kontakt och relationer mellan människor kan ta form.

Liksom i diskussionen kring socialt kapital menar Klinenberg att det finns social infrastruktur som främjar relationer mellan människor som redan har mycket gemensamt, likväl som det finns social infrastruktur som främjar relationer över gruppgränser. Olika sorters social infrastruktur kan spela olika roller i olika lokala sammanhang och tjäna till att understödja olika sorters sociala band. Vad som utgör den sociala infrastrukturens platser eller rum kan även skilja sig mellan stad och landsbygd.

Skälen för att värna den sociala infrastrukturen är flera, varav främjandet av mellanmänskliga kontakter, samarbete och ömsesidigt stöd mellan människor, redan har nämnts. Ett annat skäl för att värna den, är att den utgör det offentliga livets byggstenar. En stark social infrastruktur kan bidra till att skydda demokratin. I det här sammanhanget pratar Klinenberg om platser som delade eller gemensamma rum (shared spaces), som ett slags rum öppna för människor med olika bakgrund och tillhörighet. Dessa öppna rum, menar Klinenberg, är framtiden för demokratiska samhällen som idag, på många håll i världen, har en tendens att bli alltmer fragmenterade och polariserade. Klinenberg argumenterar för att en viktig del av lösningen av den här typen av problem är platser och rum där alla slags människor kan samlas och mötas. Han konstaterar att en stark social infrastruktur inte kan lösa ett samhälles alla utmaningar, men att dessa utmaningar heller inte kan lösas utan denna pusselbit.

Klinenberg ser bland annat lokala bibliotek som exempel på de öppna rum som är en självklar del av den sociala infrastrukturen. Lokala bibliotek beskrivs som en plats eller ett rum där människor kan samlas och mötas oavsett bakgrund (exempelvis medborgare eller inte medborgare) och där allt är kostnadsfritt. En plats som kan erbjuda rum för teater, konst, föreläsningar och cirklar av olika slag, läxläsning och olika program och aktiviteter inte minst för äldre som riskerar att hamna i social isolering. Det blir ofta en naturlig knutpunkt i lokalsamhället som just kan främja kontakt, samarbete och ömsesidigt stöd mellan människor. Biblioteken i den nordamerikanska kontexten beskrivs ha haft en historisk roll som rum där människor kunnat få verktyg att påverka sina liv och förbättra sina villkor. Även idag beskriver Klinenberg biblioteketens huvudsakliga uppdrag i termer av att möjliggöra för människor i alla åldrar och från olika grupper att påverka och förbättra sin situation. Trots den vitala roll som biblioteken kan ha i ett samhälle konstaterar Klinenberg att biblioteken idag ofta ses som en lyx snarare än en nödvändighet, en syn som inte sällan leder till nedskärningar.

Få platser och rum som utgör del av den sociala infrastrukturen uppstår naturligt, istället handlar det ofta om rum som behöver skapas och underhållas. En av Klinenbergs främsta poänger är just att man behöver bygga och investera i rum för social interaktion. En process som i det nordamerikanska sammanhanget ofta involverar inte bara en typ av samhällsaktör, utan flera; det offentliga, civilsamhället och privata aktörer. Han menar att noggrann planering, genomtänkt design och klokt ledarskap från offentlig sektor är centralt när den sociala infrastrukturen utvecklas.

Demokratins skattkammare

I Sverige har en del av den sociala infrastrukturen - biblioteken - av olika skäl debatterats den senaste tiden. Det svenska biblioteksväsendet utgår från bibliotekslagen, en lag som kan sägas ha en hög ambitionsnivå

vad gäller såväl ändamål som tillgänglighet. När det gäller biblioteksväsendets roll i det demokratiska samhället framgår att; ”biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning”.[2] Det framgår även att biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla, och att de nationella minoriteterna och personer med annat modersmål än svenska ska ägnas särskild uppmärksamhet genom att litteratur på lättläst svenska och andra språk än svenska erbjuds. Det framgår också i lagen att folkbibliotek ska finnas i varje kommun. I biblioteksutredningen *Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi* som lämnades till regeringen i mars 2019, belystes bibliotekens roll inte minst utifrån ett demokratiskt perspektiv såväl i själva utredningen som i den efterföljande debatten.[3] I utredningen läggs stor vikt vid biblioteken som demokratisk aktör – biblioteken beskrivs ha en roll att spela för att vidga och fördjupa det offentliga samtalet. Utredningens samordnare menar att i tider av falska nyheter har biblioteken en än viktigare funktion att fylla för en fungerande demokrati; ”Biblioteken är demokratins skattkammare, där det oförvanskade källmaterialet finns bevarat. Till glädje för demokraten, men till skräck för demokratins fiender”.[4]

I förslaget till nationell biblioteksstrategi formuleras en vision för biblioteksväsendet utifrån bibliotekslagens portalparagraf; bibliotek för alla. Målet med biblioteksväsendet formuleras i demokratitermer; ”Ett demokratiskt samhälle där alla fritt kan ta del av världens samlade litteratur och kunskap för att kunna verka i samhället på egna villkor”.[5] Ett av de sex områden som utredningen lyfter fram som särskilt viktigt för att nå demokratimålet är att biblioteken används som samhällets öppna rum för bildning, upplevelser och samtal. Biblioteken beskrivs som öppna rum som tillhör folket och kan ge ”den enskilde kraft och möjlighet att fungera i samhället. Här finns både den önskade och oväntade, den bekväma och obekväma kunskapen”.[7] Utredningen pekar även på en utmaning som det svenska biblioteksväsendet är förenat med; styrning och finansiering på flera olika politiska nivåer. Att exempelvis folkbiblioteken är kommunalt ansvar innebär att beslut om antal bibliotek, eventuella nedläggningar och bibliotekens öppettider fattas på kommunal nivå, oberoende av vad en nationell biblioteksstrategi pekar på i form av värde för invånare och demokrati.

I en debattartikel belyser företrädare för Sveriges Författarförbund samt nio författare bland annat problematiken med nedläggning av folkbibliotek runtom i landet.[8] Enligt artikeln har sedan mitten av 1990-talet mer än en fjärdedel av Sveriges folkbibliotek och filialer stängts. Medan biblioteken har en viktig funktion att fylla i det öppna samhället, rentav ”en nyckelroll i försvaret av det öppna samhället”, går utvecklingen i fel riktning, menar artikelförfattarna. Trots att biblioteken, utifrån bibliotekslagen, kan ses som en del av det demokratiska samhällets infrastruktur minskar tillgängligheten till bibliotek i landet. Medborgarnas tillgång till bibliotek är inte längre likvärdig och enligt artikelförfattarna kan detta inte endast kopplas till en glesbygdsproblematik utan har även ett samband med att biblioteken värderas olika i olika kommuner. Stockholms län, exempelvis, erbjuder sämst tillgång till folkbibliotek i landet. Även reducerade öppettider kan innebära ökad ojämlikhet. 32 kommuner i landet saknar bibliotek som är öppet efter arbetstid. [9]

[2] *Bibliotekslag (2013:801) 2 §*

[3] *Regeringen gav 2015 i uppdrag åt Kungliga Biblioteket att ta fram ett förslag till nationell biblioteksstrategi*

[4] *Utredningens samordnare Erik Fichtelius DN Debatt 7/3 2019*

[5] *Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi*

[6] *Exempel på andra områden som lyfts fram för att nå demokrati-målet är läsning, lärande, forskning.*

[7] *Utredningens samordnare Erik Fichtelius DN Debatt 7/3 2019*

[8] *DN Debatt 9/2 2019*

[9] *Även detta enligt artikelförfattarna DN Debatt 9/2 2019*

Avslutande reflektioner

I den här artikeln står platsens eller rummets betydelse för människor i fokus. Ett annat perspektiv man kan ta är människors betydelse för platsen. Men detta får behandlas i ett annat sammanhang. Här står istället Klinenbergs tankar kring den sociala infrastrukturen i centrum och utifrån dessa finns tydliga paralleller till delar av det svenska civilsamhället. De här avslutande reflektionerna kommer beröra några av de aktörer som på olika sätt har möjlighet att forma rum för möten relevanta för människor och för demokratin; studieförbund och lokala föreningar.

Likt bibliotek kan studieförbunden sägas tillhöra samhällets demokratiska infrastruktur. Studieförbunden kan även utgöra en del av den sociala infrastrukturen, som platser där människor kan mötas och samlas, som rum där kontakt, samarbete och ömsesidigt stöd mellan människor kan möjliggöras och främjas. Enligt Klinenberg kan olika sorters social infrastruktur ha olika betydelse i olika lokala sammanhang och tjäna till att understödja olika sorters sociala relationer. Studieförbunden med sin bredd av verksamhet kan utifrån de här tankarna utgöra olika sorters social infrastruktur, dels i form av rum för likasinnade, dels som öppna rum tillgängliga för människor med olika bakgrund och tillhörighet. Genom detta kan studieförbunden möjliggöra rum som på olika sätt kan ha betydelse för enskilda människor och för demokratin.

Det lokala perspektivet utgör grunden i tanken om den sociala infrastrukturen. När det gäller det svenska biblioteksväsendet och den lokala närvaron tycks en utmaning vara styrning och finansiering på flera olika politiska nivåer. Medan vikten av biblioteken återkommande betonas på nationell nivå tycks de lokala biblioteken, precis som i det amerikanska sammanhanget, i en del svenska kommuner ses som en lyx snarare än en nödvändighet. Folkbibliotek läggs ner och öppettider reduceras.

Även när det gäller studieförbunden som del av den sociala infrastrukturen är frågan om lokal närvaro aktuell. Situationen när det gäller styrning och finansiering inom studieförbundsvärlden har andra förutsättningar än inom biblioteksväsendet eftersom beslut om lokal närvaro ligger hos den enskilda folkbildningsaktören. Studieförbunden äger själva frågan om organisation och lokal närvaro och kan på så vis påverka var och i vilken mån studieförbunden är en del av den sociala infrastrukturen.

Den sociala infrastrukturen byggs genom fysiska rum där människor kan mötas och samlas, och det är platsens eller rummets egenskaper som står i fokus. Vikt läggs vid materiella eller fysiska förhållanden som möjliggör att kontakt och relationer mellan människor kan ta form. När det gäller föreningar är det just lokala föreningar med dessa egenskaper som kan sägas vara en del av den sociala infrastrukturen. En lokal förening är alltså inte per automatik en del av det som kan sägas utgöra samhällets sociala byggstenar. Det är platsens eller rummets egenskaper som avgör dess relevans för människor, såväl i vardag som i kristider. Det senare gavs det prov på under skogsbränderna sommaren 2018 då exempelvis bygdegårdar kunde fungera som noder och mötesplatser under släckningsarbetet.

Frågor relaterade till civilsamhällets rum kan alltså handla om hur dessa rum används och den lokala närvaron. Det blir avgörande för om, och i så fall var, civilsamhällets rum kan betraktas som en del av den sociala infrastrukturen. Andra frågor när det gäller civilsamhällets rum handlar om vilka som har tillträde till rummen och vilka som har möjlighet att besluta över rummen. Men dessa frågor får behandlas i ett annat sammanhang.

Therese Ydremark

DISKUSSIONSFRÅGOR
i huvudmannagruppen

01. Klinenberg pekar på att platser och rum som utgör del av den sociala infrastrukturen ofta behöver skapas, underhållas och investeras i. Det här konstaterandet kan ligga till grund för diskussioner om vad nykterhetsrörelsen har för ambition när det gäller att vara del av den sociala infrastrukturen.

Hur tar vi som studieförbund vara på friheten att etablera oss var vi vill? Var finns idag de rum där människor kan mötas och samlas? Dels öppna neutrala rum för människor med olika bakgrund och tillhörighet, men även rum för likasinnade? Hur hanterar föreningar bäst den lokala närvaron; hur används dagens rum och kan nya rum skapas?

02. I biblioteksdebatten har röster höjts för att vi behöver fler skattkammare för demokratin, inte färre. Hur kan nykterhetsrörelsen bidra till det?

03. I bibliotekslagen framgår att biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla, inklusive de nationella minoriteterna och personer med annat modersmål än svenska. En liknande tanke – att folkbildningen ska vara tillgänglig för alla – är en del av motiveringen bakom statens stöd till studieförbunden. Dessa tankar ifrågasätts idag inom vissa politiska strömningar. Öppna fria rum tycks provocera. Varför? Vilken roll kan nykterhetsrörelsen ha i det här sammanhanget?

Referenser

Bibliotekslag (2013:801) https://lagen.nu/2013:801

Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi
https://kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/nationell-biblioteksstrategi.html

Klinenberg, E. (2018) *Palaces for the people How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life.* New York: Crown Publishing.

Mellander, C. *Var det klyftan mellan stad och land som avgjorde valet?* #FOFO nr 2, 2018

Debattartiklar:

Massdigitalisera Sveriges kunskaps och kulturarv, DN Debatt 7 mars 2019
https://www.dn.se/debatt/massdigitalisera-sveriges-kunskaps-och-kulturarv/
Erik Fichtelius, nationell samordnare, Kungliga biblioteket

Nedläggningen av våra bibliotek måste stoppas, DN Debatt 9 februari 2019
https://www.dn.se/debatt/nedlaggningen-av-vara-bibliotek-maste-stoppas/
Företrädare för Sveriges författarförbund och nio författare

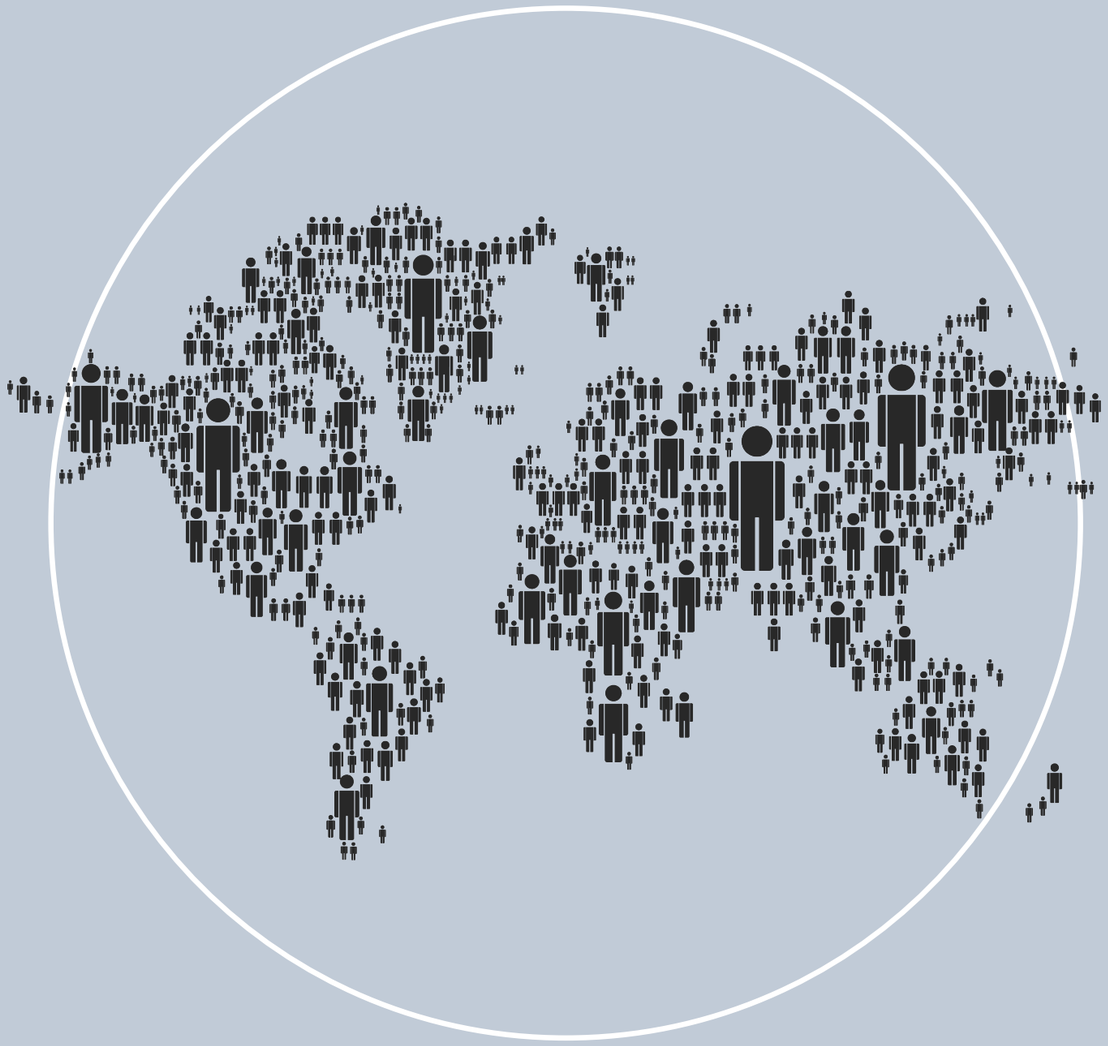

UR MIGRANTENS PERSPEKTIV

Hur är det att komma som migrant till Sverige - "Landet annorlunda"[1] - där synen på individens frihet, tillitsnivåer och sekularisering är långt ifrån lagom? Hur är det att leva och bo här som nyanländ, finns det trygghet, tillit och trivsel i vardagen? Vad händer med migranternas värderingar när hela livet förändras? Det är frågor som tas upp i Migrant World Values Survey[2] .

Människor har migrerat i alla tider. De senaste decennierna har omfattningen och takten ökat avsevärt. Antalet människor som tvingats fly på grund av förföljelse, konflikt och våld var 68,5 miljoner år 2017, vilket är den högsta siffran sedan andra världskriget.[3] Merparten av migrationen sker inom de egna världsdelarna, vilket betyder att endast en liten del når Europa och Sverige.

I en unik studie har World Values Survey (WVS) frågat utomeuropeiska migranter i Sverige vad de tänker om integration, livsstilar och olika värderingar (MWVS). Migrantstudien som fått titeln *Med migranternas röst – den subjektiva integrationen* ger värdefull information om vad som behövs för att integrationen ska fungera så bra och respektfullt som möjligt. NBV har varit en samarbetspart i fältarbetet och bidragit till forskningen genom vårt nätverk av utrikes födda cirkeldeltagare, som i flera kommuner medverkat i studien. Genom samarbetet har NBV kunnat få med frågor om alkohol och nykterhet.

Den här artikeln utgår från WVS:s migrantstudie och inleds med en förklaring av hur den genomförts samt en summering av de viktigaste resultaten. Därefter görs en fördjupning av resultaten från Migrant World Values Survey (MWVS) vad gäller demokratins kärnvärderingar – kring tillit, vilket blir en slags fristående fortsättning på NBV:s skrift *Kunskap, bildning och insikt* från 2017. Till sist presenteras nykterhetsfrågorna som finns med i MWVS. Artikeln gör inga anspråk på att ge en heltäckande bild av migrantstudien, som är en omfångsrik 300-sidors rapport och finns att beställas eller laddas ner på Institutet för framtidsstudiers hemsida.[4]

Migrantstudiens uppkomst

World Values Survey (WVS) är ett globalt forskarnätverk som undersöker människors upplevelser och värderingar i hundratalet länder. Studien har genomförts sedan 1981 med fem års intervall, vilket gjort det möjligt att följa utvecklingen över nästan fyra decennier. Efter varje mättillfälle har en så kallad kulturkarta skapats där nivåerna av frihetliga respektive överlevnadsvärderingar samt sekulära jämfört med traditionella värderingar i de olika länderna. Trots att många värderingar är universella finns det skillnader mellan olika kulturer och olika världsdelar. Det handlar ofta om vilka livsvillkor och förutsättningar som finns där man lever och växer upp.

Tidigare integrationsforskning har ofta fokuserat på objektiva fakta såsom sysselsättningsgrad, arbetslöshet och utbildningsnivå för att bedöma integrationens effekt.[5] Genom att istället låta migranter från de sju vanligaste utomeuropeiska ursprungsländerna i Sverige berätta hur det är att leva i "Landet Annorlunda" ges en inblick i vad som fungerar och vad som behöver förbättras när det gäller integrationen.[6] Migranters perspektiv är ofta underrepresenterade i de globala värderingsstudierna.

[1] *Trägårdh, L. m.fl., Den svala svenska tilliten, (2013), 36*

[2] *Puranen, B., Med migranternas röst – den subjektiva integrationen, (2019)*

[3] *United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Global trends. Forced displacements in 2017. Geneva: UNHCR (2018), 2*

[4] *Puranen, B., (2019), https://www.iffs.se/publikationer/if-rapporter/med-migranternas-rost/t*

[5] *Norris, P. & Puranen, B. Migrant Hygge: Feeling at home in a cold climate. (under publicering), Harvard University and Institute for Futures Studies (2019), 2. https://www.iffs.se/media/22599/wp_hygge.pdf*

[6] *De länder som ingår i studien är Afghanistan, Eritrea, Iran, Irak, Somalia, Syrien och Turkiet*

Det var anledningen till att MWVS gjordes under hösten 2018, med ansvarig forskningsledare Bi Puranen som också är WVS:s generalsekreterare.

Över 6 500 migranter från fler än 50 kommuner har svarat på frågor som rör olika delar av livet, till exempel kring familj, religion, arbete, fritid, vänskap, barnuppfostran, medievanor och demokratisyn. De drygt 200 frågor som finns med i WVS:s huvudundersökning har byggts på med frågor kopplade till integrationsprocessen. Undersökningen innehåller två urval, den ena utgår från nyanlända som går på Svenska för invandrare (SFI) eller i gymnasiet där de läser svenska för nyanlända och det andra urvalet baseras på Befolkningsregistret.[7] Migranter som avslutat SFI och bott i Sverige flera år (oftast längre än sedan 2013) ingår i det senare urvalet. Det är framförallt i den andra delen som NBV deltagit.

Vad visar migrantstudien från WVS

De flesta migranter har kommit till Sverige på grund av krig och våld i hemlandet. En majoritet kom som flyktingar (52%) och ett stort antal som anhöriginvandrare (37%). Ytterligare åtta procent hade arbetstillstånd. De allra flesta valde att komma till Sverige för att det är ett tryggt och demokratiskt land.

Generellt sett är det en positiv bild av integrationen som migranterna ger. Nästan tre fjärdedelar uppger att de är stolta över att vara svenskar. De känner samhörighet med både Sverige och sitt ursprungsland men framför allt med sitt nya hemland. Merparten av de drygt 6 500 deltagarna känner sig hemma i Sverige (57%) – särskilt de som bor i mindre kommuner, de trivs där de bor (55%) och vill bo kvar i sin kommun (59%).

Deltagarna har tillfrågats om hur de ser på olika samhällsområden i Sverige jämfört med sina ursprungsländer vad gäller ekonomi, boende, hälso- och sjukvård, deltagande i föreningsliv och idrottande. Frågorna handlar också om förbättrade utbildningsmöjligheter och en stärkt yttrandefrihet. Det finns enligt migranterna en större frihet att styra över sina egna livsval och att göra sin röst hörd – genom att rösta, påverka och uttrycka sin åsikt – även om detta i praktiken inte utnyttjas av särskilt många. De uttrycker också att religionsfriheten fungerar bra och att de har fått bra möjligheter att lära sig det svenska språket och om de lagar och regler som gäller här. Merparten använder sociala medier dagligen och ser ljust på framtiden. När det kommer till arbetslivet så ser det däremot inte lika ljust ut. Förväntningarna när det gäller arbetet har inte infriats.[8]

Av de undersökta länderna inom WVS finns tidigare mätningar från Irak, Iran och Turkiet. Då är det möjligt att jämföra migranternas svar med genomsnittet i ursprungslandet. Svaren i migrantstudien visar att de flesta migranter avviker från de värderingar som råder i den del av världen som de själva kommer ifrån. Deras syn på individens frihet befinner sig närmare de normer som finns i Sverige. De förflyttar sig i den nya kulturkarta som utarbetats inom projektet och placerar sig mellan Sverige och ursprungslandet när det gäller frihetliga värderingar som tolerans, tillit och självförverkligande.[9]

En viktig aspekt i sammanhanget är vad som kallas för pre-selection. Det innebär att de som väljer att emigrera redan innan har ett annat sätt att tänka än de som stannar kvar. Individer som inte kan tänka sig att flytta har ofta mer konservativa värderingar jämfört med de som kan tänka sig att emigrera.

På några områden, som framförallt har med individers rättigheter och friheter att göra, skiljer sig migranternas syn från majoritetsbefolkningen i Sverige. Toleransen för homosexuella är betydligt lägre och fler anser att sex före äktenskap, skilsmässa och abort är oacceptabelt. Många tycker också att kvinnors jämställdhet har gått för långt i Sverige och att det är mannens uppgift att försörja familjen. Migrantgruppen har generellt sett en större respekt för äldre människor och deras kunskaper.[10]

Andra intressanta, och till viss del oväntade, resultat är att lågutbildade personer känner sig mer hemma i Sverige än högutbildade, äldre mer än yngre och män mer än kvinnor. En tolkning som görs i rapporten är att första generationens migranter jämför sin aktuella situation med de villkor som fanns i hemlandet. Personer som är lågutbildade och/eller äldre har då i allmänhet upplevt en stor förbättring vad gäller livsvillkor. För männens del har en betungande del av familjens försörjning flyttats över till ett fungerande välfärdssystem. För kvinnorna har förändringen inte blivit lika stor, eftersom många fortfarande har ansvar för hushåll och barn och svårare att komma ut på arbetsmarknaden.[11]

Trygghet och tillit

De flesta migranter känner sig trygga i det nya hemlandet (84%). Upplevelsen av trygghet är en förutsättning för att det ska gå att bygga tillit i olika situationer. De som upplever trygghet har en mycket mer positiv inställning till andra migranter. Det gäller också synen på demokrati som samhällsstyre, och att man tar avstånd från starka ledare som inte respekterar riksdagen eller demokratiska valresultat. De migranter som känner sig

[7] *Från Navet drogs ett statistiskt representativt urval från samtliga utomeuropeiska migranterna från de sju länderna och som bott i Sverige ett längre tid*

[8] *Puranen, B., Med migranternas röst – den subjektiva integrationen (2019), 16*

[9] *Puranen, B., Ibid, 16*

[10] *Framtidskommissionens slutrapport 2013*

[11] *Puranen, B,. Ibid, 16*

trygga har också en tydligare känsla av att de är med och påverkar samhället i en positiv riktning.[12]

Den generella tilliten är låg hos migranterna i studien. Endast 18 procent tycker att man kan lita på de flesta, att jämföra med 61 procent för majoritetsbefolkningen i Sverige. Det finns inga större skillnader sett till olika åldrar, även om de äldre i genomsnitt har något högre tillit. Det går att se att tilliten ökar ju längre tid personen befunnit sig i Sverige. De som varit i Sverige från år 2007 eller tidigare har en tillitsnivå på närmare 40 procent, medan de nyanlända hamnar på cirka 20 procent. En slutsats som analyseras i rapporten är betydelsen av tidslängd i Sverige.

Generell tillit handlar om det förtroende man har för människor i allmänhet och det liknas ofta vid en form av ”smörjmedel” som gör att beslut på alla nivåer i samhället går smidigare.[13] Samhällen med hög generell tillit kännetecknas av fungerande institutioner, låg korruption, stabilitet och jämlikhet.[14] I de allra flesta kulturer är tilliten hög inom den egna familjen, den formen av ”het” tillit kan beskrivas som ett universellt värde. Däremot skiljer sig nivåerna av den generella ”svala” tilliten mellan olika länder.[15] Det är mycket ovanligt med så höga nivåer av generell tillit som finns i Sverige och övriga Norden.[16]

Figur 1. Andel migranter som svarar att man kan lita på de flesta jämfört med andel som svarar att man inte kan vara nog försiktig, utifrån ankomstår.

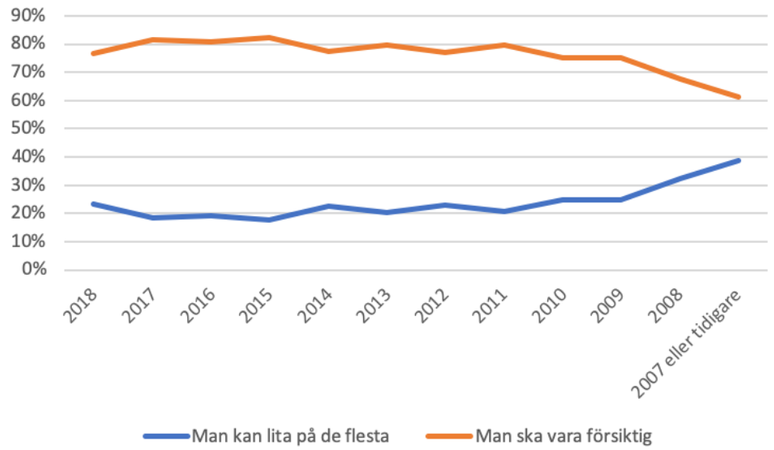

Figur 2. Andel som uppger att ”man kan lita på de flesta” jämfört med andel som svarar ”man kan inte vara nog försiktig”, jämfört med majoritetsbefolkningen i Sverige.
Vänster: Migranter. Höger: Majoritetsbefolkningen i Sverige.
Blå: Man kan lita på de flesta. Orange: Man kan inte vara nog försiktig. Grå: Vet inte.

Källa: Med migranternas röst – den subjektiva integrationen, 2019

[12] *Puranen, B,. Ibid, 260*

[13] *Puranen, B,. Ibid, 205*

[14] *Holmberg, S. & Rothstein, B., Misstroendets lokalisering i höglitarlandet Sverige, (2018), 44*

[15] *Trägårdh, L., Den svala svenska tilliten, (2013), 32*

[16] *Holmberg, S. & Rothstein, B., Misstroendets lokalisering i höglitarlandet Sverige, (2018), 43*

Ser man tilliten kopplat till utbildningsnivå framträder en svag u-kurva, där de utan skolutbildning har högst tillit (32%) och de med högskoleutbildning har näst högst på 22 procent. Däremellan finns grundskoleutbildade på 16 procent och gymnasieutbildade på 14 procent. Svaranden med hög tillit har mycket högre tolerans för både homosexuella och för rätten att få göra abort eller att ta ut skilsmässa. Dessa områden brukar ingå i det vi kallar för frihetliga värderingar.[17]

Forskare vid Göteborgs universitet har i en annan studie undersökt asylflyktingars upplevelser i mötet med Sverige, och tittat på hur asylprocessen påverkar tilliten till svenskar och institutioner. De uppger högre generell tillit när de kommer till Sverige än motsvarande grupper i ursprungsländerna. Tilliten till såväl det svenska samhället som till andra människor sjunker dock under tiden i asylsökningsprocessen. Vid ett beviljat uppehållstillstånd ökar tilliten, men den når inte upp till den tidigare nivån.[18]

Det tar tid att bygga tillit. Det kollektiva minnet är något som statsvetaren Bo Rothstein talar om som centralt i övergången från tillitsbrist till tillit. Det fordras att de nya erfarenheterna i det nya landet verkligen visar att det går att lita på andra, inte minst gäller det myndighetspersoner. Tjänstemännens agerande gentemot medborgarna har en enorm betydelse för att visa vilken spelplan vi har att räkna med; om alla behandlas jämlikt, om samhället är korrupt och så vidare. Principerna om opartiskhet, saklighet och likabehandling har visat sig särskilt viktiga i sammanhanget.[19]

Förtroendet för institutioner och myndigheter

Migrantstudien visar att förtroendet för institutioner och myndigheter är starkt bland migrantgruppen, starkare än bland majoritetsbefolkningen i Sverige. Frågan ställdes om respondenten känner förtroende för de olika institutionerna och myndigheterna nedan. Störst är förtroendet för polisen och domstolarna, lägst för de politiska partierna. Den senaste globala World Values Survey-studien genomförs 2017-2019, men resultaten publiceras först 2020. I tabellen visas resultaten för både migrantstudien och den sist gjorda svenska WVS-mätningen från 2011.

Tabell 1.

	Förtroende WVS, Sverige (2011)	*Förtroende MWVS* (2018)
Polis	79 %	84%
Domstol	75%	83%
Regering	60%	80%
Riksdag	59%	70%
Politiska partier	42 %	49%

Källa: Med migranternas röst – den subjektiva integrationen, 2019

Två noteringar görs i rapporten; det är allmänt känt att man i fungerande demokratier kan vara mer öppet kritisk till hur riksdag och regering fungerar. I auktoritära stater är det vanligt att man inte vågar uttala sig om politiska ställningstaganden. Forskarna noterar att det stämmer även i denna studie, ett stort antal har valt att inte alls besvara frågor som handlar om politik.[20]

Ett annat faktum är att migranterna i MWVS-studien har låg generell tillit, samtidigt som de har relativt höga värden på emancipativa (frihetliga) värderingar. Frihetliga värderingar kan handla om hur man uppfattar möjligheten att göra sin röst hörd, att vara med och påverka sin regering, sin arbetsplats och sitt närsamhälle. Det handlar också om jämställdhet, barns rättigheter och individens rätt att göra egna val.[21]

Tidigare har teorierna utgått från att hög generell tillit och frihetliga värderingar hör ihop. Här syns däremot ett annat mönster: trots att migranterna har klart högre nivåer av frihetliga värden jämfört med befolkningen i ursprungslandet så har de kvar den låga generella tilliten. För tre av länderna går det att jämföra migranternas placering med ursprungslandets nivåer. Migranter från Irak har ungefär samma låga tillitsnivå idag som i ursprungslandet men de känner sig betydligt tryggare här. Turkiska migranter känner sig mer trygga och något mer tillitsfulla än individer i ursprungslandet. Den största skillnaden märks bland iranska migranter, som förflyttat sig från en mycket låg tillitsnivå till näst högst i den undersökta gruppen. De hamnar på samma tillitsnivåer som Thailand, Litauen och Taiwan. Migranterna från Iran är den grupp som flyttat sig närmast de frihetliga värderingarna.

Det finns planer, enligt Puranen, på att göra ytterligare studier kopplat till tillit. Frågor som man skulle vilja ha besvarade är: Hur ser utbytet med andra från den egna diasporan ut? Hur fungerar det kollektiva minnet i praktiken – är det kopplat till hur livet var i ursprungslandet eller blir det en nystart? Hur ser man på majoritetssvenskarna i det nya hemlandet? Dessa frågor skulle vara av stort värde även för nykterhetsrörelsen att följa.

[17] *I NBV-rapporten Kunskap, bildning och insikt går det att läsa mer om tillitens uppkomst och betydelse*

[18] *Esaiasson, P. & Sohlberg, J., Asylsökandes möte med Sverige. Lärdomar från en panelundersökning,* (2018), 101

[19] *Rothstein B., Sociala fällor och tillitens problem,* (2003), 189

[20] *Puranen B., Med migranternas röst - den subjektiva integrationen,* (2019), 215

[21] *Puranen, B., Ibid, 176*

Tabell 2. *Hur allvarligt ser du på narkotikaproblemet i Sverige?*

Väldigt allvarligt	54 procent
Ganska allvarligt	15 procent
Inte så allvarligt	7 procent
Inte alls allvarligt	4 procent
Jag vet inte	20 procent
(n) 2432	

Tabell 3. *Hur allvarligt ser du på alkoholism i Sverige?*

Väldigt allvarligt	35 procent
Ganska allvarligt	27 procent
Inte så allvarligt	14 procent
Inte alls allvarligt	4 procent
Jag vet inte	21 procent
(n) 2511	

Tabell 4. *QSW72A. Hur är ditt eget bruk av alkohol?*

QSW72A Hur är ditt eget bruk av alkohol (Män)?						
Land	Regelbundet	Ganska ofta	Av och till	Aldrig	Vet inte	Total
Afghanistan	3%	10%	35%	44%	9%	112
Eritrea	3%	3%	31%	44%	19%	36
Irak	4%	4%	28%	51%	13%	71
Iran	0%	13%	61%	16%	10%	31
Somalia	3%	3%	11%	65%	19%	37
Syrien	1%	3%	21%	68%	8%	471
Turkiet	0%	3%	36%	61%	0%	33
Urvalsgrupp	2%	4%	26%	59%	9%	791
Alla länder	2%	5%	25%	58%	11%	959

Tabell 5. *QSW73A. Brukade du dricka alkohol i ditt ursprungsland?*

QSW72A Hur är ditt eget bruk av alkohol (Kvinnor)?						
Land	Regelbundet	Ganska ofta	Av och till	Aldrig	Vet inte	Total
Afghanistan	2%	2%	2%	85%	7%	41
Eritrea	3%	7%	17%	53%	20%	30
Irak	0%	3%	11%	77%	9%	93
Iran	0%	3%	31%	56%	10%	39
Somalia	2%	6%	4%	78%	10%	49
Syrien	0%	1%	7%	87%	5%	508
Turkiet	0%	2%	23%	70%	6%	53
Urvalsgrupp	0%	2%	10%	82%	7%	813
Alla länder	0%	2%	12%	77%	9%	1110

Tabell 6. *QSW73B. Har du ändrat dina alkoholvanor sedan du kom till Sverige?*

QSW73A Brukade du dricka alkohol i ditt ursprungsland?				
Land	Ja	Nej	Vet inte	Total
Afghanistan	12%	81%	6%	171
Eritrea	19%	74%	7%	70
Irak	18%	74%	8%	177
Iran	36%	58%	5%	74
Somalia	3%	86%	11%	95
Syrien	19%	77%	4%	1042
Turkiet	25%	70%	4%	91
Urvalsgrup	19%	76%	5%	1720
Alla länder	19%	74%	7%	2207

Källa Tabell 2-6: Migrant WVS Utfallsredovisning, 2019[22]

Nykter livsstil är norm

I de allra första WVS-mätningarna från 1980-talet fanns det tre alkoholrelaterade frågor med från nykterhetsrörelsen. Genom åren har dessa frågor fallit bort men i och med det nya samarbetet från 2018 mellan WVS:s generalsekretare Bi Puranen och NBV har det varit möjligt att återigen föra in frågor om alkohol och nykterhet, nu riktat till personer som migrerat. Ännu har svaren inte analyserats eller kopplats ihop till övriga värderingar och parametrar, något som skulle kunna ge värdefull information för nykterhetsrörelsen. Det behövs vidare studier så att forskarna kan ta sig an nykterhetsfrågorna på liknande sätt som tillitsfrågan. Vi har genom denna samverkan fått tillgång till dessa frågor på en övergripande nivå. Önskvärt är att ett mer fast samarbete med projektet utvecklas så att vi därmed kan påverka det fortsatta fältarbetet och analyserna.

Tydligt är att personlig nykterhet är norm hos migranterna. 77 procent av kvinnorna och 58 procent av männen har en nykter livsstil.

Avslutande tankar

Det är ett spännande resultat vad gäller migranternas nyktra livsstil och värderingar. En överväldigande majoritet var nyktra i sitt tidigare hemland och de flesta lever fortfarande nyktert. Med djupare analyser skulle det gå att få fram tydligare profiler. Hur ser det ut för personer i storstaden, på landsbygden, bland äldre respektive yngre? Har utbildningsnivån någon betydelse?

I Sverige har högutbildade ofta en högre alkoholkonsumtion än personer med lägre utbildning, mycket beroende på en bättre ekonomi.[23] Hur ser hälsan och tillitsnivåerna ut för de helnyktra migranterna jämfört med övriga? Det vore dessutom intressant att undersöka om migranterna ser alkoholen som en samhällsfråga, eller den enskildes eget ansvar? Är det möjligt att ta reda på hur länge den nyktra livsstilen står sig i ett land som Sverige, där nykterheten inte är norm för majoritetsbefolkningen?

I tabellerna betyder (n) antalet som svarat. På grund av det omfattande frågeformuläret i MWVS var det många som inte svarade på alla frågor. Frågorna om alkohol är formulerade som frågorna i de första WVS-mätningarna så att man ska kunna jämföra svaren.

Det går däremot inte att jämföra WVS-frågorna om alkohol med de svenska studier som gjorts i andra sammanhang eftersom formuleringarna skiljer sig åt.[24] Men för att få en uppfattning om andelen nyktra bland majoritetsbefolkningen kan man titta på SOM-institutet som regelbundet ställer frågor om respondenterna druckit alkohol de senaste tolv månaderna. De som inte druckit alkohol de senaste tolv månaderna räknas då som nyktra, och den siffran hamnar på cirka 15 procent.[25] Att jämföra med cirka 67 procent i migrantgruppen.

[22] *Samtliga tabeller med utfallsredovisning ingår i MWVS undersökning hösten/vintern 2018/19 På grund av avrundning blir inte alltid summan 100 procent.*

[23] *Holmberg, S. & Weibull, L., Hur ofta dricker svenska folket alkohol? (2015), 5*

[24] *Kort förklaring: Det är en utmaning att skapa jämförbara frågor och göra en uppföljning när studierna sträcker sig över flera decennier, inte minst med tanke på att språk och kunskap förändras över tid. För att kunna jämföra med andra mätningar kan det vara bra att liksom CAN i sin monitorundersökning titta på valda periodiciteter av alkoholkonsumtion*

[25] *Weibull, L., Holmberg, S., Karlsson, D. & Arkhede, S., Alkoholrelaterade frågor i de nationella SOM-undersökningarna mellan 1986-2016, 98*

De WVS-mätningar som gjordes med nykterhetsrörelsens alkoholfrågor på 1980- och 90-talen är så gamla att det inte är relevant att jämföra med dagens migrantgrupp.[26]

Vad får det för konsekvenser för den samlade nykterhetsrörelsen att många individer och grupper i samhället lever nyktert? Vilka möjligheter öppnar sig? Är migranterna de som har en livsstil parallell med de organiserade nyktra? Under främst 1980-talet sökte nykterhetsrörelsen via olika mätningar efter människor med liknande livsstil som inte valt att organisera sig. Migranterna ger ett nytt intresseområde i det perspektivet.

En långtidsstudie över migranternas barn kunde också ge värdefull kunskap. Hur ser skillnaden ut vad gäller nykterhet och andra värderingar sett till olika generationer? Ett sådant anslag har föreslagits i samverkan med MWVS som hösten 2019 inleder fördjupande regionala undersökningar, bland annat kommer dessa frågor att ställas inom arbetslivet i en region.[27]

Den här artikeln har förutom nykterheten tittat på den generella tilliten, en eftertraktad värdering i demokratiska samhällen. Migranterna i studien har låg generell tillit, samtidigt som de har relativt höga värden när det gäller frihetliga värderingar. Det bryter ett gängse mönster, där hög tillit och höga emancipativa värderingar brukar gå hand i hand. Hur kommer det sig? Kan det handla om den unika situation man befinner sig i som migrant, där det tar tid att orientera sig i det nya samhället?

Forskarna ser det som en naturlig utveckling att man först grundlägger en trygghet, och sedan börjar känna sig hemma i det nya samhället; vågar lita på att välfärdssystemen vill en väl och utvecklar ett förtroende för myndigheter och institutioner. Det är något som är mycket tydligt i migrantgruppen. Däremot behålls könsrollerna och flera av de traditionella värderingar som berör närmaste familjen.[28]

Migranterna har i många fall upplevt traumatiska händelser, vilket troligen är en bidragande orsak till den låga generella tilliten. Det generella förtroendet kommer då sannolikt att vara lågt så länge dessa trauman lever kvar.[29]

Trots flera glädjande besked i migrantrapporten finns det områden som behöver förbättras. Inte minst att migranterna behöver komma ut i arbete mycket snabbare än idag. Puranen sammanfattar rapportarbetet: ”Det samlade intrycket efter alla dessa möten, är att den absoluta merparten av dem vi träffat lämnat sina hemländer för att få nya möjligheter – inte försörjningsstöd. `Jobb, jobb, jobb´ är det återkommande svaret när vi frågat vad du saknar mest. De skulle lika gärna kunna upprepat: `att känna mig behövd, att känna mig behövd, att känna mig behövd´. För det är detta det kokar ner till.”[30]

Migrantstudien är exempel på forskning som alltför sällan kommer fram i integrationsdebatten. Det behövs nyanserade perspektiv likt denna i en annars polariserad debatt.

Carina Sommarström

[26] *En sammanställning av de första WVS-mätningarna med alkoholfrågorna finns i NBV:s rapport Gå före, eller... från 2015*

[27] *Region Värmland och Tillväxtverket har beslutat finansiera en fördjupad studie för Värmlands 16 kommuner där även arbetsplatser besöks och medarbetare besvarar samma frågor som i den nationella studien. NBV har erbjudits att delta i detta samarbete*

[28] *Puranen, B., Med migranternas röst - den subjektiva integrationen, (2019), 263*

[29] *Puranen, B., Ibid, 214*

[30] *Puranen, B., Ibid, 269*

DISKUSSIONSFRÅGOR
i huvudmannagruppen

01. Vad betyder det för nykterhetsrörelsen att vi har en stor grupp migranter med en nykter livsstil?

02. Vad kan nykterhetsrörelsen göra för att personer som migrerat bättre ska hitta sin plats och ”känna sig behövda”?

03. Vilka frågor kan vara relevanta för nykterhetsrörelsen att ställa till människor i Sverige om en nykter livsstil, både bland personer som har, och personer som inte har, migrerat?

Referenser

Ekengren Oscarsson, H & Bergström, A. (red.) (2017) Svenska trender *1986-2016*. SOM-institutet. Göteborgs universitet. https://som.gu.se/digitalAssets/1649/1649642_32-svenska-trender-1986-2016.pdf

Esaiasson, P. & Sohlberg, J. (2018). *Asylsökandes möte med Sverige. Lärdomar från en panelundersökning.* Delmi Rapport 2018:8. Delegationen för Migrationsstudier Ju 2013:17. Stockholm 2018.

Holmberg, S. & Rothstein, B. (2018). Misstroendets lokalisering i höglitarlandet Sverige. I Andersson, U., Carlander, A., Lindgren, E., Oskarsson, M. *Sprickor i fasaden*. SOM-rapport nr 72. Göteborg: SOM-institutet. ss. 43-54.

Holmberg, S. & Weibull, L. (2015). *Hur ofta dricker svenska folket alkohol? Svenska alkoholvanor, Stockholm den 15* oktober 2015, Göteborg: SOM-institutet.
https://som.gu.se/digitalAssets/1544/1544580_hur-ofta-dricker-svenska-folket-alkohol-sh.pdf

MWVS. (2019) *Utfallsredovisning från MigrantWVS för frågor om alkohol och andra droger.*

Norris, P. & Puranen, B. (2019). *Migrant Hygge: Feeling at home in a cold climate.* Harvard University and Institute for Future Studies. https://www.iffs.se/media/22599/wp_hygge.pdf

Puranen, B, (2019). *Med migranternas röst – den subjektiva integrationen*. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier och Migrant World Values Survey.

Rosén, H. & Urisman Otto, A. (2019) Så ändras värderingar hos invandrare i Sverige. *Dagens Nyheter*, 13 april, ss. 6-10.

Rothstein, B. (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.

Sommarström, C, Ydremark, T & Leimar, P. (2015). Gå före eller ... Utgångspunkter och frågeställningar inför samtal om nykterhetsrörelsens vägval. https://www.nbv.se/globalassets/dokument/huvudmannaarbete/rapport-ga-fore-eller

Sommarström, C, Ydremark, T & Leimar, P. (2017). *Kunskap, bildning och insikt.*
https://www.nbv.se/globalassets/dokument/huvudmannaarbete/kunskap-bildning-insikt-2017

Trägårdh, L, Wallman Lundåsen, S, Wollebaek, D & Svedberg, L. (2013). *Den svala svenska tilliten.* Förutsättningar och utmaningar. SNS Förlag: Stockholm.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Global trends. *Forced displacements in 2017*. Geneva: UNHCR (2018). https://www.unhcr.org/5b27be547.pdf

Weibull, L, Holmberg, S, Karlsson, D & Arkhede, S. (2017) *Alkoholrelaterade frågor i de nationella SOM-undersökningarna mellan 1986-2016.* SOM-rapport nr 2017:41. Tabell 47, s. 98.

ALKOHOLPOLITIK
Vem bestämmer?

I NBV:s tidigare rapport Kunskap, bildning och insikt från 2017 handlade en av artiklarna om makt. Makt över politiken, över kunskapen och över tanken. Men vad betyder det som tas upp i den artikeln för alkoholfrågan och alkoholpolitiken? Både i Sverige och i andra länder? Ett sätt att få perspektiv och ett mer handfast grepp på detta är att titta på vad vi vet från forskning och erfarenhet om vad som fungerar. Och sedan jämföra det med vad som faktiskt görs.

Här följer en beskrivning av de strategier som Världshälsoorganisationen, WHO, har tagit fram inom alkoholområdet. WHO är den internationella organisation som har till uppgift att ge råd och hjälpa världens länder att förbättra hälsan för människor. De rena alkoholpolitiska åtgärderna i strategierna bygger på det samlade resultatet från den internationella alkoholforskningen. I strategierna finns även förslag på hur man kan göra för att införa och upprätthålla åtgärderna genom ledning, styrning, utbildning och information. Att stärka civilsamhällets organisationer och medborgarnas inflytande över alkoholpolitiken ingår också i strategierna.

WHO beskriver dagens hälsoproblem som komplexa, mångfacetterade och dynamiskt föränderliga. Det gäller problem som alkohol, övervikt, narkotikaanvändning, ojämlikhet i hälsa, miljöhot med mera. Orsakssammanhang är komplexa och bör ses och analyseras som komplexa öppna system. Åtgärder bör implementeras som storskaliga experiment där utvärdering och uppföljning bör användas för att lära från införandet och användningen i praktiken så att åtgärderna kan anpassas efter behov.

Flera internationella strategier och handlingsplaner sammanfattar det vi vet från forskning om vad som är verkningsfulla åtgärder för att begränsa och minska alkoholens skadeverkningar. De flesta är strategier och handlingsplaner från WHO på global eller europeisk nivå. Det är dokument som Sverige har varit med att förhandla fram och som Sverige har antagit tillsammans med de andra medlemsländerna.

Eftersom alkoholens skadeverkningar drabbar många olika områden finns åtgärder för att minska skadorna med i många av WHO:s strategier. WHO:s strategier betonar effektiviteten i åtgärder som minskar konsumtionen totalt i en befolkning, detta genom åtgärder på befolkningsnivå. Bland annat *WHO:s globala handlingsplan för kontroll av icke smittsamma sjukdomar*, liksom WHO Europas motsvarighet, framhåller åtgärder som riktar sig mot alkoholkonsumtionens generella nivå, mönster och samhälleliga bestämningsfaktorer. Tre åtgärdsområden framhålls som särskilt kostnadseffektiva: begränsning av tillgänglighet, höjda priser genom alkoholskatter och förbud för alkoholreklam. *WHO:s globala handlingsplan mot demens 2017-2025* framhåller också vikten av att minska nivån på alkoholkonsumtionen på individuell och befolkningsnivå. I WHO:s strategier mot cancer framhålls minskning av tobaks- och alkoholbruk som avgörande mål.

I andra av WHO:s strategier framhålls vikten av att minska utbredningen av alkoholmissbruk och -beroende där generella åtgärder riktade mot en minskning av konsumtionen i hela befolkningen anges som särskilt effektiva. Det gäller bland annat *WHO:s globala handlingsplan för mental hälsa 2013-2020* och WHO:s globala planer mot våld, med fokus på våld mot kvinnor, flickor och barn.

WHO Europas ramverk för politik för hälsa och välbefinnande, *Health 2020*, anger att det finns ett omfattande vetenskapligt stöd för åtgärder med en imponerande kostnadseffektivitet. Det handlar om begränsningar av tillgänglighet till alkohol, förbud mot alkoholreklam inklusive i sociala medier, höjd alkoholskatt och minimipris per gram alkohol. Åtgärder med lägre kostnadseffektivitet, men fortfarande kostnadseffektiva, är kontroll av trafiknykterhetslagar genom utandningskontroller, kort rådgivning vid högre riskkonsumtion och behandling för alkoholberoende och -problem.

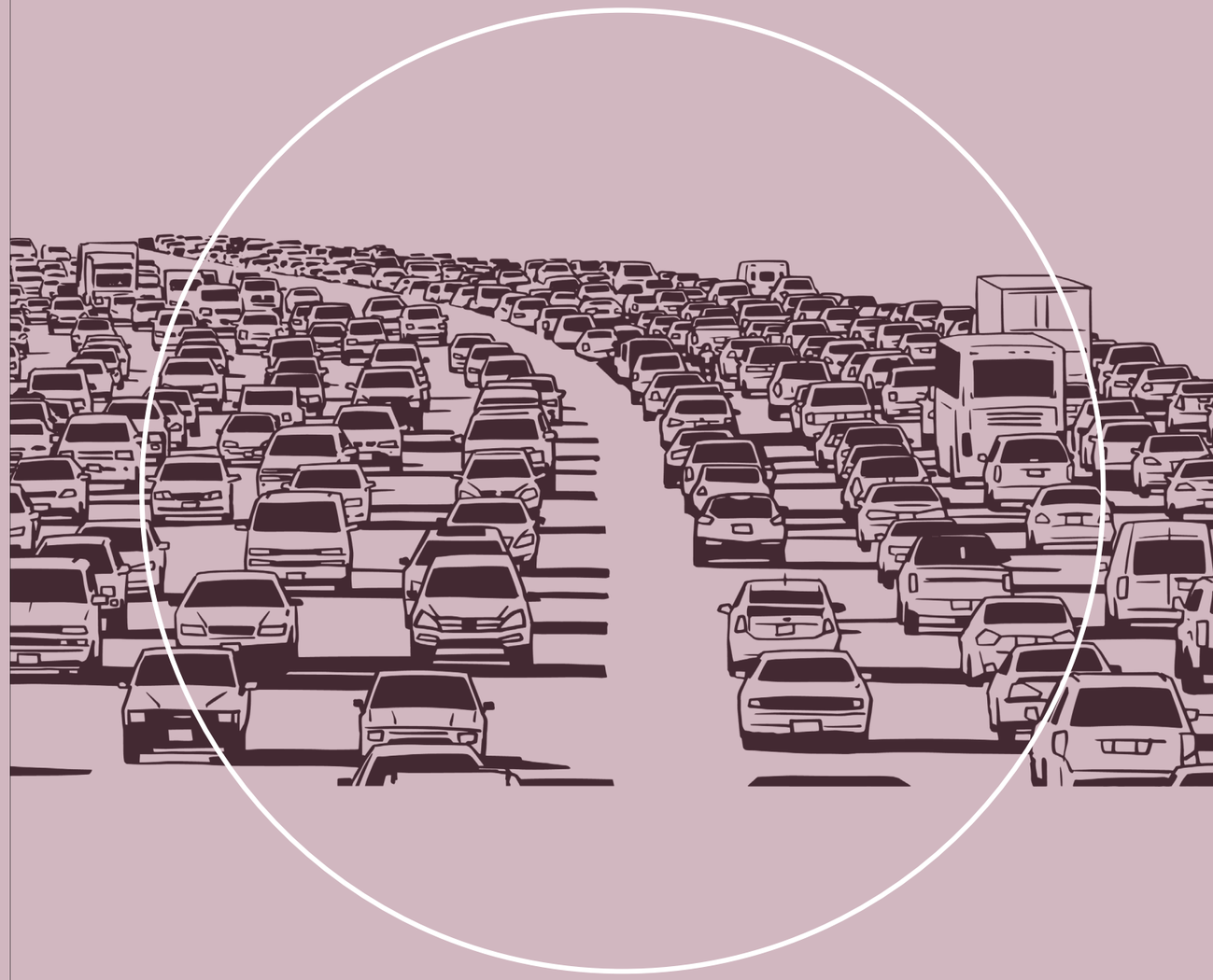

För Sverige som medlemsland i WHO:s Europaregion är *WHO Europas Alkoholhandlingsplan 2012-2020* och WHO:s globala alkoholstrategi från 2010 grundläggande. De innehåller strategier och åtgärder på tio olika områden. De tio områdena beskrivs nedan tillsammans med hänvisningar till andra strategier och handlingsplaner som har med samma åtgärder.

1. Ledarskap, medvetenhet och åtaganden

WHO:s strategier beskriver ett starkt ledarskap baserat på en solid grund av medvetenhet, politisk vilja och åtaganden som en nödvändig förutsättning. Ett uttryck för ett sådant ledarskap kan vara en heltäckande och tvärsektoriell nationell policy som beskriver roller och ansvarsområden.

Offentliga institutioner som har ansvar för förebyggande verksamhet och hantering av alkoholens skadeverkningar måste ha tillräcklig finansiering och kapacitet för implementering av åtgärder. Forskning måste byggas upp och upprätthållas, och kunskap om åtgärders effektivitet måste spridas till alla nivåer av policy- och åtgärdsarbete. Som ett minimum bör länder upprätta handlingsplaner och strategier för alkohol, skapa ett råd för samordning över departement och sektorer samt upprätthålla en tillräckligt finansierad frivilligsektor, fri från intressekonflikter gentemot folkhälsa, för att ge röst åt civilsamhället.

Andra åtgärder för ledarskap i WHO:s strategi är:

- att utse en ansvarig myndighet för att följa upp nationell policy, strategier och planer,
- att samordna alkoholstrategier mellan olika nivåer av styrning, nationellt, lokalt och i olika sektorer,
- att se till att det finns god tillgång till information, effektiv utbildning och informationskampanjer riktade till allmänheten om hela omfattningen av alkoholens skadeverkningar och behovet av förebyggande åtgärder,
- att öka medvetenheten om alkoholens skador i andra hand, undvika stigmatisering och diskriminering av drabbade grupper och individer.

WHO Europas ramverk och strategi för hälsopolitik, *Health 2020*, innehåller också skrivningar om betydelsen av ledarskap från hälsodepartement, folkhälsomyndigheter och offentlig styrning på alla nivåer, samt att stärka och ge inflytande åt medborgare och patienter.

Folkhälsa har definierats som vad vi, som samhälle, gemensamt ger för hälsosamma villkor för människor. Det innebär att åstadkomma långvariga samhälleliga villkor som berör många områden i samhället. Åtgärderna kan ibland möta kraftfullt motstånd, särskilt när de påverkar vissa sektorers ekonomiska intressen, som tobak eller alkohol. Motståndet kan vara högljutt, välfinansierat och välorganiserat trots att åtgärderna kan förbättra livskvaliteten för ett stort antal människor. De som drar nytta av förebyggande folkhälsoåtgärder är ofta inte medvetna om nyttan, eller har inte resurser för att få uppmärksamhet för sina behov. Ett ledarskap som är medvetet om ekonomiska aktörers arbetssätt, som har och sprider kunskap om frågan och som väger in etiska aspekter med hänsyn till de personer som drabbas, är därför viktigt.

2. Vårdens roll

Strategierna anger sjukvårdens roll som central för att på individuell nivå ge vård till personer som drabbats av alkoholens skadeverkningar, samt förebygga och ge vård och behandling till personer med alkoholberoende och deras familjer. Det finns ett starkt vetenskapligt stöd för tidig identifiering och kort rådgivning i primärvård, socialvård, akutmottagningar och företags- och skolsjukvård. En annan viktig roll för sjukvården är att informera samhället om medicinska och sociala konsekvenser av alkoholkonsumtion och framhålla vikten av effektiva samhälleliga åtgärder.

WHO:s rekommendationer om mödrars hälsa framhåller att vårdpersonal ska fråga alla gravida kvinnor om deras användning av alkohol och andra substanser så tidigt som möjligt under graviditeten och vid varje besök.

3. Lokalsamhällets agerande

WHO:s strategier tar upp vikten av offentligt stöd för aktiviteter på lokal samhällsnivå och att använda lokal kunskap om problem och åtgärder på samhällsnivå som förebygger och förhindrar skador från alkoholkonsumtion. Utbildning i alkoholfrågan bör ses som en del av det bredare arbetet att förebygga skador. Den bör starta i barndomen som föräldrastöd och fortsätta i skolor som en del av det hälsofrämjande arbetet.

På arbetsplatser kan policyer om en alkoholfri arbetsplats, en ledningsstil som minskar stress, kort rådgivning och information om alkohol minska alkoholrelaterade skador. Åtgärder i planerna är stöd till att identifiera prioriterade områden, öka medvetenheten om skador lokalt och förebyggande åtgärder, ge information om effektiva åtgärder i lokalsamhället och bygga kapacitet för att genomföra åtgärderna, mobilisera lokalsamhället för att få ägare till serveringsställen att erkänna sitt ansvar för problem, förebygga tillhandahållande av alkohol till unga och utveckla alkoholfria miljöer både för unga och andra. Nationell lagstiftning bör ses över så att den stödjer initiativ i lokalsamhället och på arbetsplatser, snarare än hindrar dem.

4. Åtgärder mot trafikonykterhet

Trafikonykterhet är ett allvarligt problem som i många fall också drabbar oskyldiga. Effektiva åtgärder är dels sådana som minskar sannolikheten att personer framför fordon när de är påverkade av alkohol, samt åtgärder som minskar sannolikheten och allvarlighetsgraden för skador i trafikolyckor i samband med onykterhet.

Åtgärder för detta är bland andra en lagstiftad högsta tillåtna nivå på alkoholhalt i blodet, slumpvisa trafiknykterhetskontroller, nollgräns för nya förare, kollektivtrafik tillgänglig vid serveringsställens stängningstid, informationskampanjer om lagstiftning samt kontroller som syftar till en avskräckande effekt. Det bästa är om nykterhetskontroller och kommunikation om sådana kontroller utformas så att förare som skulle köra påverkade blir medvetna om att det finns en verklig risk att fastna i kontroller när som helst.

5. Tillgänglighet av alkohol

Reglering av kommersiell eller allmän tillgänglighet av alkohol är viktigt, inte minst för att minska tillgången för särskilt sårbara grupper och grupper med hög risk. Kommersiell och allmän tillgång till alkohol kan ha en ömsesidig effekt av att bidra till en förändring av samhälleliga och kulturella normer som främjar en ökad konsumtion. Åtgärder omfattar regleringar som begränsar distributionen av alkohol i producent- och partihandelsled, och i servering och detaljhandel. Det sker genom licensiering, folkhälsoinriktade statliga monopol, reglering av antalet och läget för försäljningsställen för detaljhandel och servering, reglering av öppettider och -dagar, reglering av försäljning vid särskilda platser eller tillfällen, lagstiftad åldersgräns, förbud av försäljning till berusade, regler för konsumtion på allmän plats och vid offentliga organisationers aktiviteter, samt policyer för att eliminera tillgång till illegal alkohol. Länder med statliga detaljhandelsmonopol bör bevara dem.

WHO:s handbok för åtgärder att avskaffa våld mot barn från 2018, *Vägledning för åtgärder för att förbättra ungas hälsa* från 2017, liksom *WHO:s guide för att förebygga misshandel av barn* från 2006 tar också upp vikten att begränsa tillgängligheten av alkohol. Åtgärder som att höja åldersgränsen för alkohol till 21 år, liksom att minska öppettider och antal försäljningsställen för alkohol sägs minska konsumtion, olyckor, rattfylleri, alkoholrelaterade trafikolyckor, våld och självmord bland unga. Alkohol är den ledande riskfaktorn globalt för unga mellan 15 och 19 år.

6. Marknadsföring av alkohol

Alkohol marknadsförs genom alltmer sofistikerade och samverkande tekniker. Det sker genom traditionell annonsering i tidningar och TV, genom att koppla samman varumärken för alkohol med sport och kulturaktiviteter, sponsring, produktplacering, e-post, sms, sociala medier och podcasts. Åtgärder mot marknadsföring bör därför vara täckande och rikta sig mot alla dessa områden. Eftersom en del marknadsföring görs över landsgränser krävs också internationella åtgärder.

WHO:s alkoholstrategier anger som åtgärder förbud mot marknadsföring, reglering i lag av innehåll och volym, även för ny teknik som sociala medier, reglering av både direkt och indirekt marknadsföring i alla medier, reglering av sponsring, samt en oberoende statlig tillsynsmyndighet och effektiva påföljder för överträdelser av bestämmelserna.

Som nämnts ovan anger WHO Europas *Health 2020*, WHO Europas och *WHO:s globala handlingsplan mot icke smittsamma sjukdomar* förbud mot alkoholreklam som effektivt. *WHO:s handbok för åtgärder att avskaffa våld mot barn* från 2018 liksom WHO:s handlingsplan för ungas hälsa, *AA-HA!*, från 2017 anger också reglering av alkoholreklam som en viktig åtgärd.

7. Pris på alkohol

WHO:s strategier framhåller höjda priser på alkoholdrycker som en av de mest effektiva strategierna för att minska konsumtion och skador. Åtgärder är:

- att regelbundet höja skatten så att priset justeras med hänsyn till både inflation och inkomstutveckling,
- att ha proportionellt högre skatt på drycker med högre alkoholhalt,
- att ha särskild skatt på produkter som är särskilt attraktiva för ungdomar till exempel så kallad alkoläsk,
- minimipris per liter på ren alkohol,
- förbud mot rabatterbjudanden, inklusive volymerbjudanden och flerköp, enhetspris för obegränsat dricka-nde som till exempel det som benämns fri bar eller all inclusive,
- att inte ge subventioner till producenter av alkoholdrycker.

Skattehöjningar bör åtföljas av åtgärder för att kontrollera olaglig försäljning av alkohol. Eftersom ekonomiska aktörer kan motsätta sig skattehöjningar är åtgärder som informerar och bygger medvetenhet om frågan viktiga för att motverka sådant motstånd.

De så kallade Oslo-rekommendationerna, antagna på ett högnivåmöte mellan WHO Europas medlemsstater i Oslo 2009, framhåller också höjda alkoholskatter. *WHO:s globala vägledning för åtgärder för att förbättra ungas hälsa* från 2017 beskriver åtgärder för alkoholskatt och -pris som kostnadseffektiva för att minska rattfylleri och förebygga våld bland unga.

8. Minska de negativa konsekvenserna av alkoholkonsumtion och berusningsdrickande

Området omfattar åtgärder som minskar skadeverkningarna av alkohol utan att nödvändigtvis påverka den bakomliggande konsumtionen. Detta berör särskilt berusningsdrickande, olycksfall och våld. Åtgärderna på detta område bör vara ett komplement till bredare åtgärder för att minska alkoholens skadeverkningar. När åtgärder på det här området genomförs är det viktigt att undvika att ge intryck av att alkoholkonsumtion uppmuntras eller tillstyrks.

Åtgärder på detta område är:

- utbildning av serveringspersonal för att undvika att gäster blir berusade och aggressiva, i kombination av tillsyn från myndigheter,
- påföljder, inklusive tillbakadragande av licens, när bestämmelserna om servering inte följs,
- förändra omgivningen så att riskerna för skador minskar till exempel genom att använda plastbägare istället för glas,
- lagstiftning om ansvar för servering av alkohol som leder till skador orsakade av berusning,
- minska alkoholstyrkan inom olika kategorier av drycker,
- information om skador relaterade till alkohol, bland annat genom märkning på förpackningar och i kommersiella budskap om alkohol.

9. Minska negativ inverkan på folkhälsan av illegal alkohol

Illegal alkohol kan ha hög alkoholhalt och lägre pris än legalt såld alkohol, vilket innebär högre risk, men kan också minska myndigheters möjligheter att beskatta och kontrollera tillverkning och försäljning. Huvudsakligt fokus för åtgärder bör vara att minska skadeverkningarna av legal, registrerad alkohol. Åtgärder riktade mot illegal alkohol bör komplettera, inte ersätta, andra åtgärder för att minska alkoholens skadeverkningar. Åtgärder är god kontroll av tillverkning och distribution av alkohol; effektivt system för kontroll och tillsyn exempelvis i form av skattemärken.

10. Information och data

Information och data behöver ligga till grund för att följa effekten av ovan nämnda nio områden. Insamling, sammanfattning, analys och kommunikation med beslutsfattare och andra aktörer är resurskrävande. Åtgärder är:

- att utse en organisation som ansvarar för insamling, analys och spridning av data, inklusive nationella rapporter,
- att samla in, sammanställa och lagra nationella data i det format som WHO och andra internationella organisationer använder,
- att utveckla mekanismer för att utvärdera effekten av de åtgärder som har införts för att minska alkoholens skadeverkningar.

Nationella rapporter bör omfatta konsumtion, samhälleliga kostnader och de åtgärder som har vidtagits för att minska skadeverkningarna, inklusive uppskattningar av de kostnadsminskningar som de vidtagna åtgärderna ger.

Per Leimar

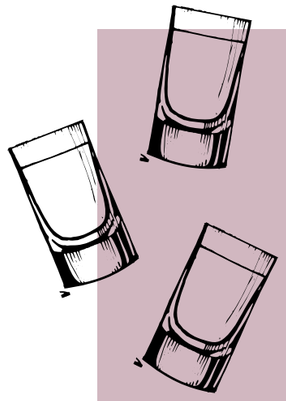

DISKUSSIONSFRÅGOR i huvudmannagruppen

01. Vilka av dessa tio punkter arbetar nykterhetsrörelsen med idag? Finns det punkter som borde får mer utrymme inom nykterhetsrörelsens arbete?

02. WHO talar om ett kraftfullt motstånd från ekonomiska intressen mot åtgärder som förbättrar livskvaliteten för många. Är det något som märks i Sverige och i så fall hur?

03. Hur kan nykterhetsrörelsen vara en röst för ett större inflytande åt medborgare, som WHO talar om, i alkoholpolitiska frågor? Vad hindrar ett sådant inflytande?

NBV 2019

Text: Åke Marcusson, Therese Ydremark, Carina Sommarström och Per Leimar.

Redaktör: Anna Morin

Form: Korta Ben

Fotografier: NBV:s bildarkiv